

Kennis en emotie

In de Troonrede van dit jaar sprak koningin Beatrix het beleidsvoornemen uit om Nederland op te laten klimmen naar de top vijf op de internationale ranglijst van kenniseconomieën. Graag plaats ik een aantal kanttekeningen bij deze ambitie.

Mede door de groei van die kenniseconomie is de wereld onweerlegbaar vertakt en vernetwerkt geraakt. De toegenomen complexiteit als gevolg van de groei van de kenniseconomie kan leiden tot onbehagen, onbegrip en zelfs angst. Immers, mensen houden doorgaans niet van onzekerheden en ongrijpbaarheid en het idee dat ze zaken zelf niet meer in de hand hebben. Daarbij is keuzestress een nieuwerwets fenomeen. Complexiteit is dus ook een bron van negatieve emoties.

Het verlangen alles onder controle te hebben is menselijk en zien we terug bij individuele economische beslissingen. Rationeel denken, analyseren en beslissen geeft mensen het gevoel dat ze *in control* zijn. Het verstand is te sturen, de emotie lijkt ongrijpbaar. Daarom denken we graag dat we op grond van redelijke overwegingen handelen, maar niks is minder waar. Ratio en emotie zijn innig vervlochten. Uit experimenten blijkt dat als je mensen een opdracht geeft, ze denken dat ze de vragen heel rationeel beantwoorden, maar het deel van de hersens dat tijdens de beantwoording van de vragen geactiveerd is, blijkt het emotionele deel te zijn. Tegelijkertijd is het zo dat die emoties ons juist kunnen helpen om een rationele beslissing te nemen.

In het algemeen kan er een onderscheid worden gemaakt tussen zogenaamde *maximizers* en *satisficers*. Mensen uit de eerste groep verzamelen informatie, evalueren de alternatieven en komen tot een optimale keuze. De maximizers vinden het leuk om zich in de mogelijkheden te verdiepen en maken op grond van een analyse de optimale keuze voor een energiemaatschappij of zorgverzekeraar. Satisficers, daarentegen, gebruiken vuistregels, bijvoorbeeld wat de buurman doet, en zijn tevreden als de keuze die ze maken goed genoeg is. Deze mensen willen geen keuzestress. Ze willen gewoon een veilige basis, een bescherming tegen irrationaliteit. Nu is slechts twintig procent van ons maximizer en maar liefst tachtig procent satisficer.

Als we onze eigen individuele economische beslissingen al niet onder controle kunnen en willen behouden, hoe kunnen we dan de toegenomen complexiteit als gevolg van de groei van de kenniseconomie beheersen? Onze pogingen daartoe zijn gedoemd te falen en leiden uitsluitend tot gevoelens van onbehagen. Graag draag

ik drie aanvullende verklaringen aan voor de kloof tussen de kenniseconomie en de individuele beleving ervan.

Ten eerste, groei maakt niet gelukkig. De relatie tussen geld en geluk blijkt namelijk in hoge mate paradoxaal: enerzijds scoren rijkere mensen gemiddeld genomen hoger op maatstaven van geluk dan armere mensen; anderzijds heeft in ontwikkelde landen een alsmear toenemend bbp niet of nauwelijks tot een hoger geluksniveau geleid.

Ten tweede, materiële welvaart maakt niet gelukkig. Door de nadruk op de fysieke producten die onze kenniseconomie oplevert, zijn we verblind voor het feit dat een uitgave aan een ervaring, zoals aan concertkaarten, zanglessen of een hotelkamer in Bermuda, ons gevoel van welbevinden langduriger beïnvloedt dan uitgaven aan reguliere materiële goederen die door de kenniseconomie geproduceerd worden. Ofwel, als geld je niet gelukkig maakt, dan geef je het waarschijnlijk niet uit aan de juiste goederen.

Ten derde staat de groei van de kenniseconomie op gespannen voet met het welbevinden van toekomstige generaties. We mogen nu dan bukken onder een economische crisis, er liggen toekomstige generaties veel grotere uitdagingen te wachten in de vorm van een klimaatcrisis of energiecrisis. Die worden niet meegenomen in het door economen zo verafgode bbp. Zo wijst Arnold Heertje op de onderwaardering van natuur en cultuur als een negatief gevolg van de eenzijdige nadruk op de financiële kanten van de economie en de illusie van universele meetbaarheid. Vandaar ook dat ik initiatieven om een alternatief rekenmodel te ontwikkelen een warm hart toedraag en me graag aansluit bij de oproep van Nobelprijswinnaar Joseph Stiglitz om definitief te stoppen met het bbp-fetisjisme.

Als we het optimale uit de ambitie uit de Troonrede willen halen, dienen twee lessen uit het bovenstaande betoog ter harte te worden genomen. Ten eerste moeten we ons ontworstelen aan de angst voor complexiteit en de zucht naar beheersing die ons gegijzeld houden. Ten tweede dient de groei van de kenniseconomie in dienst te staan van het welbevinden van mensen, nu en in de toekomst, hier en in de rest van de wereld.

Of in de woorden van mijn favoriete filosoof Loesje: "Geef de mens de ruimte om te groeien in plaats van de economie". Dan volgt de kenniseconomie vanzelf.